

Zasvojenost s spolnostjo kot dejavnik spletne spolne kriminalitete*

Saša Kmet**

Prispevek obravnava seksualno zasvojenost; pojav, o katerem se kljub njegovi nepredstavljeni razširjenosti in vseobsežni problematičnosti v strokovnih in laičnih krogih nekoliko več govori šele v zadnjem času. Po umestitvi fenomena spolnosti v sodobno družbo ter predstavitvi obče psihologije in sociologije odvisnosti se avtor obrne k osrednji temi – kompulzivnemu spolnemu vedenju na svetovnem spletu, pri čemer obravnava zasvojenost z internetom na splošno ter s »kiberseksom«, kar poveže z nekaterimi psihološkimi vidiki storilcev spletne spolne kriminalitete. Povezava s kriminologijo oz. kazenskim pravom je namreč razvidna prav v dejstvu, da je seksualna odvisnost eden od pogostih razlogov za različna (moralno oz. družbeno) odklonska ravnanja, v skrajnih primerih pa tudi vzrok za kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost. Ta so lahko najrazličnejša, od spletne otroške pornografije do spolnega nadlegovanja in nasilja v »realnem« življenju, do česar lahko vodi uporaba interneta kot priročnega »medija«, ki zaradi »fizične« in »cenovne« dostopnosti, anonimnosti, izolacije ter fantazijskosti omogoča pobeg od »resničnih« medosebnih odnosov. Odvisnost od spletne seksualnosti je lahko del mnogo širše seksualne zasvojenosti, nikakor pa se ne gre strinjati s tezami nekaterih raziskovalcev, ki spletne manifestacije seksualne zasvojenosti degradirajo pod okrilje odvisnosti od interneta. Da bi bil problem še očitnejši, ne moremo mimo dejstva, da različni poskusi (pravne) regulacije dogajanja na svetovnem spletu očitno »zdravijo« simptome in ne vzrokov, pri čemer se je treba zavedati tako neuspešnosti preventivskih orodij kot mnogih nesporno pozitivnih vlog, ki jih ima svetovni splet v sodobni družbi.

Ključne besede: spolnost, spolne deviacije, seksualna zasvojenost, internet, zasvojenost z internetom

UDK: 27-447 : 004.738.5

Uvod v fenomenologijo spolnosti ter kriminološko relevantnost seksualne zasvojenosti

V obdobju seksualne revolucije v šestdesetih letih prejšnjega stoletja je spolnost postala eden od osrednjih elementov množične kulture. Govori se npr. o »obsesivnem« ali kompulzivnem ukvarjanju s spolnostjo, »seksualizaciji kulture« ipd. Kljub temu, da so tisti časi v veliki meri spremenili družbeno dojetje spolnosti, Z. Kanduč (1998, str. 51) utemeljeno opozarja, da je na področju spolnosti nesmiselno, pravzaprav skrajno domišljavo govoriti o revolucijah: »Tu so možne (in najbrž tudi zaželene) le postopne spremembe. Še več, spreminjanje stališč do spolnosti je skrajno težavno (in morda – vsaj na kratek rok – celo boleče). Spolna morala, dvojni standardi in spolne vloge so

vtkane globoko v živo tkivo ljudi.«¹ Navedeno na lep način ponazarja primer izpred pribl. petih let, ko smo bili v slovenskem prostoru deležni pravega revolta zoper predvajanje pornografije na TV ekranih, ki ga je sprožila (konservativna) spolna morala oz. nazadnjaška spolna ideologija, »vkoreninjena globoko v 'dušah' množičnih posameznikov« (prav tam, str. 48).²

¹ Prim. Wouters (1998: 228-238), ki podobno označuje seksualno revolucijo zgolj kot začasni navidezni odmik od zakonitosti socialnih kodov in individualne vesti.

² V mislih imam »boj zoper pornografijo«, ki se je začel tako, da je višji inšpektor za področje medijev I. Pal na podlagi prijavi (F. Mihiča iz Ribnice ter nekega anonimneža) kabelskima operaterjema, R-Kanalu Ribnica in Telemachu, izdal odločbi, s katerima jima je prepovedal predvajanje pornografskih filmov. Vsem ostalim kabelskim operaterjem pa so poslali dopis in jih v njem opozorili, da Zakon o medijih glede predvajanja prizorov pornografije ne predvideva nobene izjeme in je zato prepoved predvajanja pornografskih prizorov absolutna – ne glede na čas predvajanja. Takoj pa je vzniknil »boj zoper boj zoper pornografijo« (za katerim je po mojem mnenju stala večinska javnost), ki je bil mestoma tudi boj zoper osebo g. Mihiča. A ne glede na vse skupaj, ker je meja med pornografijo in erotiko zabrisana (to vprašanje, kot tudi širši kriminološko-psihološki vidiki pornografije, ki se ne tičejo njene pojavnosti na svetovnem spletu, ne bo predmet tega prispevka), je večina kabelskih operaterjev še naprej veselo predvajala »erotične« programe.

Sestavek predstavlja temelj za moje predavanje *Psychology of Sexual Addiction in Relation to (Cyber)Sex Offences (Psihologija seksualne zasvojenosti v povezavi s (spletnimi) kaznivimi dejanji zoper spolno nedotakljivost)* v okviru sekcije *Cybercrime – Criminalization Boosting (Kibernetična kriminaliteta – širjenje kriminalizacije)* na 7. letni konferenci *European Society of Criminology (Evropskega kriminološkega združenja)* v Bologni med 26. in 29. septembrom 2007.

** Saša Kmet, univ. dipl. pravnik, mladi raziskovalec na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana.

Če pustimo ob robu vprašanje »vtkanosti globoko v živo tkivo ljudi«, ostaja dejstvo, da seksualnost prežema vse pore našega življenja (*sex rules & sales*). »Eksplisitne in še raje implicitne reprezentacije spolnosti so navzoče malone povsod. Nanje naletimo na vsakem koraku. Npr. v filmih, na televiziji, v časopisih in revijah, na modnih fotografijah, v oglasih, popularni glasbi, video posnetkih in tako dalje« (prav tam, str. 76). Spolnost in močan angažma za razmišljanja o njej večino ljudi spravlja v zadrego, saj lahko vzbuja številna preplavljajoča čustva, ob katerih nam kar »raznese glavo« in smo zaradi njihove intenzivnosti kratko malo zmedeni. Razpravljanja o metafiziki seksa na tem mestu jasno puščam ob strani, v vsakem primeru pa spolnost ostaja pravi vir naše eksistence in to ne le z vidika »gole« evolucije (Skynner & Cleese, 1994, str. 234-235).³

Kulturno sporočilo sodobne zahodne civilizacije poskuša zlititi dve nasprotujoči si prepričanji – na eni strani tradicionalno krščansko patriarhalno prepričanje, da je seks, zlasti za žensko, nekaj umazanega, česar se je treba sramovati in se zaradi greha pokoriti. Za ta greh je kriva ženska, ki zapečuje.⁴ Na drugi strani postaja spolnost potrošniška dobrina, ki se prodaja pod krinko zdravja. Pod vplivom seksualne revolucije so različni »strokovnjaki« (na žalost dokaj uspešno) proda(ja)li »spoznanje«, da se motnje v človekovi duševnosti zrcalijo tudi v motnjah spolnosti, iz tega pa izpeljali boleče poenostavljen sklep v smislu »več seksaš, bolj si zdrav.«⁵ Tako masovni mediji neumorno sporočajo ženskam, da nikoli niso dovolj pametne, neumne, visoke, seksi, mame, žene, strastne itn.,⁶ od moških pa se pričakuje, da bodo vedno in povsod z »nabito puško« pripravljeni za vsakršno seksualno dejanje, sicer niso »pravi moški.«⁷ Čeprav smo dobesedno zasuti s

seksualnimi podobami, pa naša družba pravzaprav zanika vrednost in lepoto spolnosti. To dokazuje že dejstvo, da se v šolah (in družinah!) o spolnosti bolj ali manj molči, še manj pa se govori o ljubezni. Mladi so prepuščeni sami sebi, da odkrijejo o seksu tisto malo, kar pri svojih letih lahko odkrijejo, pa še to ponavadi s precej mučnimi in neprijetnimi poskusi.⁸ Tako je kljub prevladi seksualnih podob za našo kulturo v resnici značilna precejšnja nevednost in nepoznavanje lastne spolnosti (Rozman, 2006, str. 23-25).⁹

Seksualna zasvojenost je lahko dejavnik za celo vrsto sklopov ravnanj, od katerih mnoga veljajo za odklonska, nekatera pa so tudi kazniva. Že samo bežna ilustracija značilnih vedenjskih tipov, pogojenih s seksualno zasvojenostjo, dokazuje upravičenost kriminološko-psihološkega raziskovanja (Carnes, 2006, str. 79-81): (1) sanjarjenje o seksu (fantazijski seks), (2) seksualni lov, (3) anonimni seks, (4) plačevanje za seks (prostitucija), (5) trgovanje s seksom, (6) voajerizem, (7) ekshibicionizem, (8) spolno nadlegovanje in nasilje, (9) zadanje in prejemanje bolečine, (10) seks s predmeti, (11) seks z otroki. Kadar govorimo o spolni kriminaliteti, nikakor ne trdimo, da so vsi storilci kaznivih dejanj zoper spolno nedotak-

fije razumemo kot pomembne spremljevalke moškega spolnega nasilja. Kljub temu, da najogljivejši nasprotniki pornografije, denimo, iščejo vzročno zvezo med pornografskimi reprezentacijami in (moško) željo po posilstvu, je treba vsaj pomisliti še na drugo plat medalje. Pornografija je lahko tudi izraz moških strahov pred ženskami in vsakovrstnih tegob, ki izvirajo iz prevladujočih kulturnih konstrukcij ideala heteroseksualne spolnosti. Te se v največji meri napajajo v dognanjih psihologije, po katerih je moški pod hudim pritiskom. Pornografske reprezentacije večinoma prikazujejo telesno privlačne, obdarjene moške, ki so vedno in v vsakih okoliščinah sposobni do popolnosti zadovoljiti eno ali celo več žensk. To v povprečnem konzumentu prebudi dvome o sebi in o kakovosti lastnega spolnega življenja, z vseh vidikov. Tudi Giddens (*ibid.*: 128) se sprašuje, ali veliko moškega spolnega nasilja ne izhaja iz doživljanj negotovosti in neprimernosti. Raziskave o spolnem vedenju mladih v Sloveniji so pokazale, da se predvsem mladi moški bojijo spolnosti, še bolj pa razmerij (Bernik *et al.*, 1996).

⁸ Ob upoštevanju vseh trditev, ki opozarjajo na problematiko (ne)priznane razmerja med ljubeznijo in spolnostjo v pornografskih reprezentacijah, se nekateri sprašujejo, ali je navedena ignoranca v vsakdanjem (družinskem, šolskem) okolju vendarle argument ZA pornografijo (če pustimo ob strani razne »odklonske« vsebine), ki ne nazadnje prikazuje spolni odnos v njegovem (genitalnem) »bistvu«. Rozmanova (2006: 27-28) kot siceršnja velika nasprotnica pornografije trdi, da izpostavljenost pornografskim reprezentacijam (poleg npr. neurejene, disfunkcionalne družine in čustev manjvrednosti) predstavlja izredno škodljiv dejavnik pri nastanku seksualne zasvojenosti.

⁹ Tovrstne podobe so neustrezne, ker so v službi kapitalistične ideologije in ne dvigovanja zavesti ter avtonomije na področju spolnosti. Prim. Verhaeghe, 2002.

³ »Spolna energija je primarna življenjska energija, in kadar steče med dvema, ki si zaupata in si dovolita priti blizu, se spontano razvije posebno intimno čustvo, v katerem se oba doživljata še posebej povezana. Menim, da nas spolnost zanima ravno zaradi tega čudeža bližine« (Rozman, 2006: 16). Tako stališče je sicer dokaj idealistično in močno približano tistim smerem v psihologiji in filozofiji, ki pojasnjujejo spolnost skozi prizmo obveznega razmerja z ljubeznijo. Prim. Primorac, 2002.

⁴ Ta trditev je globoko vtkana tudi v fenomenologijo t. i. mitov o posilstvu, npr. ženska je sama izzvala posilstvo; vsaka ženska želi biti posiljena; ženski »ne« v resnici pomeni »da« – ženska reče »ne« samo zato, da ne bi bila videti »lahka« ipd.

⁵ Čeprav je že Freud vztrajal pri tej hipotezi, ta v resnici velja le za tiste osebe, ki morajo najprej vzljubiti partnerja, da bi se lahko z njim spustile v spolne odnose. Kadar ocenjujejo, da v zvezi ni več ljubezni, se to avtomatično odrazi tudi na področju spolnosti (Milivojević, 2004b: 223).

⁶ O družbeni konstrukciji telesne samopodobe, zlasti pri ženskah, gl. Kuhar, 2004.

⁷ Velika večina seksualno zasvojenih je potrdila pomembno vlogo pornografije pri njihovi odvisnosti (Carnes, 2006: 92). A. Giddens (2000: 124) meni, da lahko nekatere poteze množične pornogra-

ljivost¹⁰ zasvojeni s seksualnostjo. Osnovna teza tega prispevka pa vendarle je, da med njimi obstajajo tudi odvisni, ki svojih dejanj resnično niso sposobni nadzorovati in poleg/namesto kazni potrebujejo (še) zdravljenje. Ker sem se s psihološkimi vzroki in dinamiko seksualne zasvojenosti na splošni ravni ter s povezanimi vprašanji spolne kriminalitete že ukvarjal na drugem mestu (Kmet, 2007d), se jim bom v članku posvetil le v tolikšni meri, ki je nujna za razumevanje spletnih manifestacij odvisnosti od seksa. Slednje bom v zaključku povezal z nekaterimi oblikami kibernetike (spolne) kriminalitete.

Vpogled v psihološke in sociološke temelje (seksualne) zasvojenosti

»Zasvojenost je bolezen, za katero je značilno ponavljanje in stopnjevanje škodljivega vedenja (omamljanja). Zasvojeni se zaveda, da mu takšno vedenje škoduje in želi prenehati, vendar ne more, sicer bi doživel zelo neprijetno odtegnitveno oz. abstinenčno reakcijo« (Rozman, 2006: 13). Temeljne značilnosti odvisnosti so torej: (1) škodljivo vedenje, omamljanje;¹¹ (2) ponavljanje in povečevanje potrebnega odmerka; (3) skrajni vzponi in padci razpoloženja; (4) kompulzivnost – kljub temu da se zasvojeni zaveda posledic, škodljivega vedenja ne more opustiti; (5) abstinenčna reakcija. »O zasvojenosti s seksom govorimo šele takrat, ko se pojavi neustavljiva potreba po ponavljanju takšnega vedenja in se razvije v prisilno obnašanje, ki ga posameznik ne more nadzorovati« (prav tam, str. 19).¹²

T. i. nekemične odvisnosti porajajo pri ljudeh dosti nejasnosti. Mnogi se, denimo, sprašujejo, kako lahko seksualno

vedenje sploh postane zasvojenost, saj ne gre (kot pri t. i. kemičnih odvisnostih) za alkohol ali druge droge, ki jih je treba zaužiti. Odgovor je v uničujočem dejstvu, da zalogo droge nosimo dobesedno v sebi – odvisniška obsedenost se lahko namreč razvije v zvezi s čimer koli, kar povzroča značilno spremembo razpoloženja.¹³ Resnost seksualne zasvojenosti se zrcali tudi v resnici, da se odvisni običajno začno kompulzivno vesti že zelo zgodaj v življenju (Carnes, 2006, str. 69).

Ko oseba postane zasvojena, se njena osebnost razcepi na dva ločena dela, ki oba zanikata obstoj drugega. Zasvojenost pojasnjujeta besedi *nemoč* in *neobvladljivost*, oboje pa si odvisni zanika.¹⁴ Zdi se, kot bi imel dve vrsti vrednot, dve nasprotujoči si strani – zasvojeno in zdravo, obe vpeti v boj na življenje in smrt, da bi nadzirali notranji svet. V enem delu svoje osebnosti si lahko zasvojeni iskreno želi, da bi se prenehal škodljivo vesti, in celo sam verjame, da bo to tudi storil. Ker pa odvisni del osebnosti vedno bolj prevzema nadzor nad vedenjem, začne človek lagati samemu sebi (Rozman, 2006, str. 14-15). Kljub temu da zaradi vpliva vrstnikov in prevladujočih družbenih trendov zasvojeni zanikajo ali blažijo svoj obup, se zavedajo, da imajo težave. Zanikanje izpuhti ob katastrofi ali tik pred njo. Ko postane cena njihovega neobvladljivega vedenja tako visoka, da so posledice očitne, se odvisni resnično zavedo svoje nemoči, kar je nujen temelj za vsakršne poskuse spremembe oz. zdravljenja (Carnes, 2006, str. 113).

Upoštevač razmerja, ki jih je na podlagi obsežnih empiričnih raziskav postavil Američan P. J. Carnes, pionir in vodilni strokovnjak na področju seksualne zasvojenosti, za seksualno zasvojenostjo trpi pribl. deset odstotkov moških in pribl. trije odstotki žensk. To bi za ameriške razmere pomenilo več kot 15 milijonov ljudi, v Sloveniji pa pribl. 125.000 posameznikov, pri katerih se je seksualni užitek sprevrigel v prisilno vedenje, ki ga ne morejo nadzorovati (Rozman, 2006, str. 27). Ne glede na poenostavitev »izračuna« in dopuščanje potrebne tolerance do dejanskih števil gre vsekakor za alarmantno visoko oceno, ki še toliko bolj dokazuje upravičenost psihološko-kriminološkega raziskovanja.

Nekaj smo že spregovorili o (z globljega vidika sicer paradoksalni) vlogi, ki jo ima spolnost v naših življenjih, njena osrednjost pa se zrcali tudi v odporu pri prepoznavanju očitnih

¹⁰ Na tem mestu se skromno pridružujem stališčem, ki opozarjajo na teoretično (in tudi praktično) spornost tovrstnega poimenovanja poglavja v posebnem delu Kazenskega zakonika (KZ; Ur. l. RS, št. 63/94, popr. 70/94, 23/99, 40/04). To namreč ustvarja vtis, da je spolna nedotakljivost že po naravi stvari ena temeljnih družbenih vrednot, kar seveda ne more biti res, saj je človekova vrednota prav možnost avtonomnega odločanja o lastni spolnosti. »Problematična ni spolna 'dotaknjenost', ampak spolnost, ki je dosežena s silo (prisiljevanjem) ali grožnjo; spolnost, ki ni izid posameznikove odločitve« (Kanduč, 1998: 25). Ponemokod v strokovni literaturi se pojavlja tudi poimenovanje »kazniva dejanja zoper spolnost«, ki pa je prav tako sporno.

¹¹ V psihologiji zasvojenosti pogosto govorimo o treh možnih odnosih posameznika do (potencialnih) »objektov odvisnosti«: (1) (upo)raba (gre za »zdravo« stanje, npr. nadzorovano uživanje alkohola); (2) zloraba (ne moremo še govoriti o zasvojenosti, vendar se že pojavljajo škodljive posledice uživanja drog – npr. posameznik po »prekrokanu« noči zamudi na delovno mesto); (3) odvisnost.

¹² (Ne)zmožnost obvladovanja prisilnega vedenja je pojavnost, pomembna tudi za dogmatike materialnega kazenskega prava v zvezi z vprašanjem kazenske (ne)odgovornosti.

¹³ Bistvo zasvojenosti je, da se izraža s prisilnim vedenjem. Celotno v primeru kemične odvisnosti zasvojenost dejansko merimo s posledicami, ki jih ima ta navada za posameznikov nadzor nad njegovim življenjem, in s težavami, ko želi prenehati s to težavo. Pri vseh zasvojenostih gre v osnovi za omamo, vendar kemični učinek, če obstaja, ni bistveni element izkušnje zasvojenosti (Giddens, 2000: 76-77).

¹⁴ Kot je dejal Nietzsche, dajemo stvarim moč takrat, ko zanikamo njihov obstoj. Ta trditev je značilna za vse vrste zasvojenosti.

znakov seksualne zasvojenosti. Ne gre si zatiskati oči pred nekaterimi temeljnimi resnicami. Spolnost je pomembna, predstavlja ključ preživetja naše vrste,¹⁵ nekateri najmočnejši kulturni simboli se nanašajo na pomen in lepoto spolnosti, poezija in proza pričata, da so nekatera najlepša človeška doživetja povezana prav s spolnostjo, prva izjava, povezana z vsakim izmed nas, se nanaša na naš spol...¹⁶ Spolnost je povezana z močjo ter je za mnogo ljudi sila, ki povezuje in ohranja medosebne odnose v najpomembnejših in težkih trenutkih. Po drugi strani je seksualnost lahko zastrašujoča ne samo zaradi ironičnega psihološkega strahu pred neuspehom ter iz tega izhajajočega začaranega kroga, temveč tudi zaradi nevarnosti, ki se zrcalijo pod pojmom spolne kriminalitete (Carnes, 2006, str. 53-54).¹⁷

Dandanes živimo v družbi, ki podpira zasvojenosti. Na prvi pogled dokaj stroga ocena, ki vključuje družbeno zanikanje – odpor do priznanja, da zasvojeni ne obvladajo svojega vedenja. Zakaj je tako? Soočimo se z nekaterimi temeljnimi predpostavkami naše kulture, ki hkrati omogočajo uvideti mnogo vzporednic med »družbeno« in »individualno« zasvojenostjo (prav tam str. 107-112): (1) Naša družba je usmerjena v ugodje, predana odstranjevanju ovir na poti do zadovoljitve.¹⁸ (2) Poudarja

se vrednost visoko razvite tehnologije in predvidevanje, da bo ta rešila vse težave – lahke rešitve so postale način življenja v sodobni družbi. (3) Družba je usmerjena v zabavo in beg, ne išče pa smisla.¹⁹ (4) Vzorci vedenja se zelo hitro spreminjajo, posledica tega pa je zbežanost glede vrednot, kar dodatno otežuje življenje. (5) Razbito družinsko življenje je nekaj popolnoma vsakdanjega, kot tudi posledično doživljanje zapuščeni. (6) Pojavlja se proces izgube skupnosti oz. mreže socialnih stikov, kar se lahko izteče v osamljenost. (7) Stres je zelo pogost,²⁰ njegova posledica pa kronična tesnoba,²¹ pomešana z eksistenčnimi grožnjami in edinstvenimi strahovi vsakega posameznika. (8) Družba je izkoriščevalska, že samo bivanje v takem okolju povečuje nezaupanje, ki je osnovna »hrana« za zasvojenost. (9) Kultura zanika omejitve in spodbuja nerealne predstave o tem, kaj zmoremo in kaj lahko dosežemo, kar je idealno za vznik težav na področju duševnega zdravja in zasvojenosti. (10) Ne nazadnje – živimo v družbi, v kateri je veliko ljudi zasvojenih. Skratka, tudi družbeno vzdušje je pomemben dejavnik, ki doprinese k nastanku različnih vrst odvisnosti. Družba zasvojenosti podpira nenadzorovano vedenje, pomemben je tudi zgled vrstnikov, ki povzroči, da družbene norme okrepijo odvisniško obnašanje. Posledica skrivanja resnice o tem, kako hudo je, pred vrstniki in drugimi, pa se nujno izteče v osamljenost.

¹⁵ Spolnost velja umestiti v razmerje med potrebo in željo. Potreba je tisto hotenje, ki je biološko programirano, želje pa so psihološko determinirane. Medtem ko je zadovoljevanje potreb vezano na preživetje, je izpolnjevanje želja v tesni zvezi s kakovostjo življenja. Znani psihoterapevtski zakonski par Goulding je podal enostavno »definicijo«, ki razmejuje potrebe in želje: »Potreba je nekaj, brez česar se ne more, želja pa je nekaj, brez česar se lahko« (Goulding & Goulding, 1979). Spolnost v tem oziru očitno zavzema nekakšen položaj *sui generis*. Z vidika posameznika je seks »zgolj« želja (v psihoterapevtskih krogih kroži dovtip, da zaradi odsotnosti seksa še nihče ni umrl, zaradi pretiranega udejstvovanja pa že), četudi »(za)maskirana« v t. i. (psevdo)potrebo, z vidika obstoja vrste pa potreba. Kljub temu se tudi slednja trditev v sodobnem času s pojavom raznih oploditev z biomedicinsko pomočjo, kloniranja ipd. vedno bolj relativizira.

¹⁶ Že dogajanje v porodnišnicah je izvrsten dokaz, kako socialno okolje usmerja posameznika v stereotipne kalupe družbene izgrajenosti čustvene slike spolov ter predpostavljenih osebnostnih lastnosti. Novorojenčke moškega spola tako sorodniki praviloma označujejo kot močne, krepke ipd., deklice pa kot mile, nežne ipd., čeprav dejanskih razlik seveda ni.

¹⁷ Upoštevam dejstvo, da statističnih podatkov iz ZDA ne moremo avtomatično prenesti v naše okolje, pa vendarle. Eden od desetih moških žensko na zmenku posili. Vsako leto je posiljenih milijon žensk, polovico posili nekdo, ki ga poznajo. Več kot štirideset milijonov Američanov je bilo v otroštvu spolno zlorabljenih... Splošno gledano – kljub temu da so bistveno redkeje žrtve, se ženske bistveno bolj bojijo kriminalitete. Glavni razlog za to je (predvidevana) nezmožnost obrambe, predvsem pa strah, da se lahko vsako kaznivo dejanje stopnjuje v katero od oblik spolnega nasilja – to v kriminologiji imenujemo »senca spolnega napada«.

¹⁸ Z. Milivojević imenuje tako stanje »hedonistična zabloda« (Milivojević, 2004a: 276). Zadovoljstvo, veselje, sreča so čustva, ki se

pojavljajo takrat, ko je potrjena neka subjektivna vrednota – kvalitativno in kvantitativno razlikovanje pa je odvisno od tega, kje na posameznikovi hierarhični lestvici se konkretna vrednota nahaja. Uresničenje vrhovne vrednote bo tako povzročilo najintenzivnejšo srečo, neke manj pomembne vrednote, denimo, zadovoljstvo ipd. Bistveno je torej to, da je cilj vedno vrednota, prijetne emocije pa so »zgolj« posledice njenega uresničenja. Pri hedonistični zablodi te vmesne stopnje ni, cilj predstavlja že sama prijetnost, omama ipd.

¹⁹ Carnes na tem mestu omenja E. Durkheima in njegove zamisli o stanju »anomije«, ki so v okviru socioloških teorij seveda pomembne tudi s kriminološkega vidika.

²⁰ Znana lestvica stopenj stresa pokaže, da vsaka sprememba okolja (na slabo, pa tudi na dobro) zahteva potrebno prilagajanje, kar je razlog za stres. Najvišje število stresnih »točk« (100) prinaša smrt zakonskega partnerja, 45, denimo, ponovna sprava z zakonskim partnerjem, 35 zmanjšanje števila zakonskih preprirov itn. Dražljajskih situacij (tako negativnih kot pozitivnih) za nastanek stresa je torej mnogo. Kolikor več »točk« zbere posameznik v določenem obdobju, toliko bolj verjetno je, da ga doleti kakšna bolezen, pa tudi, da izhod poišče v različnih vrstah zasvojenosti (Skynner & Cleese, 1994: 64-65). Harvardski psiholog R. Flannery je našel štiri skupne lastnosti ljudi, ki v zahtevnih okoliščinah ne izgubijo pozitivne samopodobe oz. so odporni na stres: (1) aktivno iščejo rešitve izzivov in ne čakajo, da se bodo zadeve rešile same od sebe; (2) zavezani so cilju, kar daje življenju smisel; (3) sprejemajo odločitve v smeri zdravega življenja, tudi v fizičnem smislu; (4) znajo poiskati pomoč pri ljudeh, ki jih podpirajo (nav. v Carnes, 2006: 298).

²¹ »Tesnoba (anksioznost) je vrsta strahu, ki ga subjekt doživlja takrat, kadar ocenjuje, da vseobsežna življenjska situacija presega njegove sposobnosti. Oseba je anksiozna takrat, kadar ocenjuje, da se ni sposobna boriti z življenjskimi težavami« (Milivojević, 2004a: 482).

Čustvo, ki je najgloblje zakopano v kolesje seksualne zasvojenosti, je sram. Sram iz zasvojenosti izhaja in jo hkrati povzroča. Ne glede na to, kdaj se pojavi in ali je vzrok ali posledica, vedno temelji na globokem prepričanju posameznika: »nisem dovolj dober«. To prepričanje človek ponotranji že zelo zgodaj v življenju, zasvojenost pa ga samo še utrdi. Struktura osebnosti, ki temelji na sramu, je še posebej ranljiva za zasvojenost in soodvisnost, seks pa je lahko eden glavnih razlogov za sram. Zasvojenost s seksualnostjo se s seksualnim sramom torej prepleta na najbolj temeljni ravni. Vse se začne v družinskem okolju – če so starši obvladovali otrokov svet z dopovedovanjem, da so čustva, potrebe, vzgibi (posebej seksualni) nesprejemljivi, je otrok obsojen na sram v odraslem življenju. Dvom o sebi povzroča, da ljudje iščejo nekaj, na kar bi se lahko zanesli – mamila, seks, hrano, vzburljenje... S pomočjo drog se tako počutijo dobro in zadostno, brez njih pa vladajo doživljanja praznine in razočaranja (prav tam, str. 124-125). »Sram je dominantno čustvo, ki se skriva za različnimi seksualnimi disfunkcijami in seksualnimi deviacijami. Prav tako je jasno, da posamezniki postanejo alkoholiki, ker jim prav alkohol pomaga, da se osvobodijo psihičnih inhibicij ter se ne sramujejo« (Milivojević, 2004a, str. 528).

Vedenjska dinamika (seksualne) zasvojenosti poteka v nekakšnem ciklusu sramu. Zanj je v eni točki značilen t. i. *acting out* (izživljanje, izguba nadzora), ki sprosti napetost ter ublaži bolečino in doživljanje prikrajšanosti. V trenutku olajšanja zasvojenega njegovo delovanje popolnoma vsrka, a vendar se skoraj takoj zatem spet pojavi sram, zaradi česar je subjekt razočaran in se doživlja kot »zguba«. Prizadeva si ponovno vzpostaviti nadzor nad svojim obnašanjem, to fazo odvisniškega vzorca pa imenujemo *acting in*. *Acting out* pomeni, da so zasvojeni takrat kompulzivni glede seksualnosti, hrane, alkohola, drog, zapravljanja, hazardiranja, tveganja, dela itn., *acting in* pa nasprotno predstavlja diete, varčevanja, izogibanja seksualnosti, nagibanja k religiji, abstinence od alkohola, izogibanja tveganju in tako dalje (Fossum & Mason, 1986, str. 105-122).

Širjenje kompulzivnega spletnega vedenjskega vzorca

Zasvojenost²² z internetom?

Iskanje in »uporabljanje« seksualnih vsebin s svetovnega spleta za najrazličnejše namene samo po sebi ni problematično,

²² Kljub nekaterim drugačnim stališčem (npr. Jeriček, 2001: 147) pojma »zasvojenost« in »odvisnost« uporabljam kot sinonima. Avtorica navaja, da naj bi bila po Slovarju slovenskega knjižnega jezika zasvojenost opredeljena kot odvisnost od česa, kar naj bi bolj natančno opredeljevalo odnos med osebo in stvarjo ali aktivnostjo,

če seveda pustimo ob strani nekatere poglede, sorodne »moralnemu konzervativizmu«. Težave se začno pojavljati takrat, ko prihaja do »izrabe« interneta kot pripomočka v emocionalno-vedenjski dinamiki seksualne zasvojenosti, še toliko bolj pa, ko gre za morebitno vzporedno delovanje (vsaj) dveh vrst odvisnosti. Raziskave dokazujejo veliko verjetnost, da bo posameznik žrtev več vrst zasvojenosti hkrati, kar je razumljivo, saj govorimo (kot smo kratko videli zgoraj; podrobneje gl. Kmet, 2007d) o deformacijah osebnostnih struktur, »predisponiranih« za nastanek odvisnosti (Carnes, 2006: 73).²³ Na tem mestu nas zanima zasvojenost z internetom. Ali slednja sploh obstaja in ali jo lahko povežemo z odvisnostjo od seksualnosti?

Skladno z naraščanjem razširjenosti dostopa do interneta so pričela prihajati v ospredje tudi vprašanja o (ne)obstoju odvisnosti od svetovnega spleta. Če si zamislimo zaskrbljujoče visoko število uporabnikov, ki preživijo večino prostega časa za računalnikom, ne bi smeli biti preveč presenečeni.²⁴ Nekateri avtorji (npr. Turkle, Tapscott idr.; nav. v Jeriček, 2001, str. 146-147) menijo, da je pojem »zasvojenost z internetom« (*net addiction*) zavajajoč, saj naj bi na ta način razprave o vlogi interneta v sodobni družbi izgubljale na pomenu. Navajajo argument, da mora posameznik prenehati uživati neko »substanco«, da postane nezasvojen. Pri internetu je drugače – njegova uporaba je koristna, celo nujna v nekaterih okoliščinah.²⁵ Kljub temu kaže zavzeti stališče, da četudi ne gre zanikati dejanskega pomena svetovnega spleta, po drugi strani prav tako ne gre za-

ki zasvojenost povzroča. Sam že na prvi pogled, pa tudi po pregledu SSKJ (Bajec *et al.*, 1994: pod geslom *zasvojenost*), te domnevne razlike ne (u)vidim.

²³ Ena že omenjenih Carnesovih raziskav na reprezentativnem vzorcu seksualno zasvojenih (n=932) je, denimo, pokazala, da se je pri njih pojavljalo še naslednje: odvisnost od kemičnih snovi (42 %), motnje hranjenja (38 %), deloholizem (28 %), kompulzivno trošenje denarja (26 %), kompulzivno hazardiranje (5 %). Skupina raziskovalcev (Greenberg *et al.*, 1999; nav. v Jeriček, 2001: 145) je preučevala, ali obstaja težnja posameznikov, da so zasvojeni z več »stvarmi«, in ali se zasvojenost z »običajnimi« substancami (alkohol, kofein, čokolada, cigarete) prekriva z zasvojenostjo z dejavnostmi (telovadba, hazarderstvo, uporaba interneta, televizija, videoigre). V nasprotju s predhodnimi raziskavami so našli zmerno veliko korelacij med substancami in dejavnostmi.

²⁴ »Zaskrbljujoče visoko« je moja izkustvena opazka. Praviloma gre za ljudi, ki se soočajo z najrazličnejšimi oblikami težav pri navezovanju socialnih stikov, zlasti prijateljstev in/ali partnerstev. Tudi pri slednjih se zanašajo na »pomoč« svetovnega spleta, v »realnem« življenju pa so največkrat razočarani, zato »pobegnejo« nazaj za ekran in začarani krog je sklenjen.

²⁵ Youngova (www) vidi glavni problem pri ugotavljanju zasvojenosti s svetovnim spletom poleg odsotnosti sprejetih oz. (po)enot(e)nih meril za njeno diagnosticiranje prav v dejstvu, da je internet visoko promovirano tehnološko sredstvo, kar posamezniku omogoča opravičevanje njegove uporabe s številnimi pozitivnimi vidiki.

tiskati uči pred uničujočimi posledicami, ki jih lahko ima pretirana uporaba za konkretnega posameznika.

O zlorabi interneta govorimo, kadar so človekove telesne ali duševne funkcije, posledično pa tudi njegovo vedenje, občasnno moteni. Ob tem prihaja do posledic na delovnem, šolskem, družinskem in še katerem področju. Dolgotrajna uporaba privede, denimo, do krajšega spanja, zanemarjanja ali neopravljanja dolžnosti, zamujanja ali pozabljanja na dogovore ipd. Kadar pa takšno stanje traja ter se mu pridruži še povečevanje količine snovi oz. aktivnosti za isti učinek in abstinenčna kriza, kadar zmanjšamo ali prekinemo uporabo, pa verjetno lahko govorimo o zasvojenosti. V primeru uporabe interneta lahko ugotovljamo dolžino časa, ki ga preživimo na svetovnem spletu, pa tudi morebitne krize (prav tam, str. 148; Milčinski, 1983). Youngova (www) razlikuje pet osnovnih »podtipov« zasvojenosti z internetom: (1) zasvojenost s spletno spolnostjo, (2) zasvojenost z odnosi na svetovnem spletu (npr. že omenjena sklepanja prijateljstev v raznih spletnih klepetalnicah, po elektronski pošti itn.), (3) zasvojenost s spletnimi igrami na srečo, (4) zasvojenost z informacijami, (5) zasvojenost z računalnikom.

Vidimo torej, da nekateri raziskovalci uvrščajo spletne manifestacije seksualne zasvojenosti pod pojavnosti odvisnosti od interneta. S tem se jasno ne morem strinjati, saj zagovarjam gornjo tezo, po kateri se obe vrsti zasvojenosti včasih prekrivata, nikakor pa prve ne morem degradirati »pod okrilje« druge, kvečjemu obratno. Internet je v zadnjem času postal »zgolj« idealen medij za posredovanje intenzivnih seksualnih podob brez odgovornosti oz. osebnega odnosa. Ponuja večino »stvari«, ki jih iščejo zasvojeni, in to na enem mestu – izolacija, tajnost, fantazijsko gradivo, neskončno raznovrstnost, stalno ter hipno dostopnost z malo ali nič stroški itn. Po mojem mnenju smem predpostaviti le to, da se zaradi »priročnosti« svetovnega spleta v nekaterih primerih zasvojenost z njim pojavlja kot *posledica* seksualne odvisnosti. Ker me v tem članku zanima slednja, bom tudi zasvojenost z internetom razumel v tem vzročno-posledičnem oziru.²⁶

Zasvojenost s »kiberseksom« – »senčna« stran interneta

Po podatkih iz l. 2001 (Carnes et al., 2001: 5-7) je devet do petnajst milijonov ljudi dnevno jadralo po svetovnem spletu.

²⁶ Smiselno enako tudi Carnes et al. (2001: 32-38). Zaradi zapisanege se z vprašanji morebitnih vzrokov za zasvojenost z internetom, ki ni povezana s seksualno zasvojenostjo, ne bom ukvarjal. Goldberg (1996; nav. v Jeriček, 2001: 150-151) med šestimi merili za definiranje »motnje« odvisnosti od interneta navaja tudi dve, ki spominjata na poskus bežne osvetlitve vzročnosti – stalno željo oz. umik, tj. sindrom bega pred »resničnim« svetom ter posledična uporaba interneta, da bi zmanjšali ta umik.

Uporabniki interneta so v povprečju porabili 9,8 ur tedensko za obiskovanje več kot 200 milijonov takrat obstoječih spletnih strani. Upoštevaje projekcije, po katerih se število uporabnikov vsake tri mesece poviša za 25 %, si lahko vsaj približno predstavljamo današnje stanje množičnosti obiskovalcev kot tudi vzporedno širjenje števila spletnih strani. Samo v januarju 1999 so števci zabeležili 20 milijonov obiskov plačljivih ter 100 milijonov neplačljivih spletnih mest s pornografsko vsebino. V l. 2001 je obstajalo pribl. 100.000 spletnih strani, povezanih s seksualnostjo, pri čemer dnevno nastane okoli 200 novih strani s tovrstno vsebino.

Namen navajanja teh izbranih »statističnih« podatkov, z obsežnostjo katerih na tem mestu nima smisla pretiravati, saj jih je moč preveriti na številnih naslovih, je bil zgolj v opozorilu o razširjenosti problematike, s katero se ukvarjam. Zavedam se, da je po eni strani velik potencial interneta v dostopnosti raznovrstnih informacij o spolnem življenju. Zavoljo vztrajajočih starih in rigidnih družbenih vzorcev, po katerih je spolnost tabu tema, so zlasti mladostniki pogosto prepuščeni samim sebi pri odkrivanju (naj)pomembnejših življenjskih resnic. Vsakršno nudenje znanja je v tem oziru koristno, seveda če je ustrezno ter pravilno interpretirano. Po drugi strani lahko uporaba interneta v seksualne namene vpliva na številna pomembna področja – družinske odnose,²⁷ službeno kariero,²⁸ finančno varnost,²⁹ ne nazadnje pa tudi na (ne)izogibanje navzkrižij z zakonom (prav tam, str. 7).

Okoliščine, zaradi katerih je internet tako priročen medij za uporabo (tudi v seksualne namene), so (prav tam, str. 10-15): (1) takojšnja »fizična« dostopnost,³⁰ (2) izolacija,³¹ (3) anonimnost,³²

²⁷ Npr. izguba »kvalitetnega« časa za preživljanje z družino, morebitna izpostavljenost otrok pornografskim materialom, posvečanje sebi namesto partnerju itn.

²⁸ Mnogo zasvojenih deska po pornografskih straneh tudi na delovnih mestih, kar pri predpostavljenih gotovo ne naleti na odobravanje.

²⁹ Obstajajo poročila o posameznikih, ki so se zaradi nenadzorovane uporabe plačljivih spletnih strani znašli tik pred obubožanjem.

³⁰ Razni »nočni klubi« niso na voljo v vsaki »vasi« oz. odprti 24 ur dnevno, po »porno« revije je treba v trafiko itn.

³¹ Izolacija je najbrž najbolj vplivna komponenta »kiberseksa«. Omogoča namreč idealno priložnost popolne ločitve uporabnika od »zunanega« sveta, kjer ni številnih nevarnosti »realnih« odnosov, od npr. spolno prenosljivih boleznih do psihološke dinamike medosebnih interakcij. Pri tem se prikaže tudi povezano vprašanje, ali je v primeru morebitnih spletnih razmerij mogoče govoriti o (ne)zvestobi ter posledičnem čustvu ljubosumja. O tem sem že pisal na drugem mestu; gl. Kmet, 2007c.

³² Pri nabavljanju »otipljivega« seksualnega gradiva ali obiskovanju »nočnih klubov« tvegate prepoznavnost, pri udeleževanju v morebiti prepovedanih »vidikih« prostitucije policijsko ali sodno obravnavo itn.

(4) »cenovna« dostopnost³³ in (5) fantazijskost.³⁴ Tri osnovne kategorije uporabnikov lahko prepoznamo v tistih, ki (1) dostopajo do tekstovnih, vizualnih, avdio in video pornografskih vsebin; (2) se vključujejo v »kiberseks« s »partnerji« za drugimi računalniki; (3) zbirajo pornografsko programsko opremo. Med skoraj 150 milijoni uporabnikov interneta julija 2000 v ZDA, bi jih v skladu z razmerji, postavljenimi na podlagi obsežnih empiričnih študij (Cooper et al., 2000; nav. prav tam, str. 16), skoraj devet milijonov (6 % uporabnikov) potrebovalo psihoterapevtsko intervencijo zaradi zasvojenosti s spletno seksualnostjo, pri nadaljnjih 15 milijonih (10 %) pa so se v času raziskav že pojavljali simptomi³⁵ seksualno kompulzivnega vedenja.³⁶

Najbrž si ni težko predstavljati, zakaj navezovanje stikov prek interneta, kjer ni osebne stika in kjer ni mogoče užiti njegovih številnih prednosti,³⁷ izkrivlja mnoge vidike razvoja siceršnjih medosebnih interakcij. Carnes in sodelavci (prav tam, str. 72-91) govorijo o dvanajstih komponentah dvorjenja,³⁸ tj. (1) opa-

ženju, (2) privlačnosti, (3) flirtu, (4) predstavljanju, (5) romanci, (6) individualizaciji, (7) intimnosti, (8) dotiku, (9) predigrji, (10) penetraciji, (11) zavezanosti ter (12) obnavljanju. Na tem mestu se niti slučajno ne želim spuščati v komentar tega »modela«, niti v poglobljanje te teme, ki je eno glavnih področij socialne psihologije, zato bi si zaslužila poseben sestavek ali še kaj več. Za nas je pomembno zavedanje, da vedenjski vzorci seksualne zasvojenosti (med njimi seveda tudi spletni ter deviantni) odstopajo od optimalnega procesa oblikovanja intimnega razmerja med dvema človekoma. Če sem nekoliko hudomušen – toliko bolj, kadar gre pravzaprav za odnos med dvema računalnikoma.

Med številnimi kriteriji za prepoznavanje problematičnega spletnega spolnega vedenja³⁹ najdemo tudi tiste, ki so relevantni za kriminologijo oz. kazensko pravo (prav tam, str. 24-25). Tako je pri spletni seksualni zasvojenosti pogosta povezava z (ne)posredno zagrešitvijo ne samo odklonskih, temveč tudi kaznivih dejanj. Ne govorimo le o perečem problemu otroške pornografije, na katerega bi večina ljudi najbrž pomislila najprej, saj o vprašanih njene razširjenosti in odkrivanja poslušamo malone vsak dan.⁴⁰ Gre tudi za mnoge oblike ravnanj, ki šele posledično vodijo v kazniva dejanja. V raznih spletnih klepetalnicah, denimo, »prežijo« številni pedofili, ki izkrivljajo svoje identitete⁴¹ ter se z mladoletnimi uporabniki dogovarjajo za srečanja v živo, ki se lahko »stopnjujejo« do spolnega napada. Še bi bilo moč navajati primere, a naj na tem mestu zadošča, da se jih zave(da)mo.

Vsaka zasvojenost je pogojena z deluzijskim miselnim procesom, ki je vgrajen v posameznikov referenčni okvir (RO). RO je psihična struktura, ki »zagotavlja osebi urejen zbir zaznav, konceptov, čustev ali akcij, kar koristi z namenom strukturno ter dinamično definirati Sebe, Druge in Svet« (Schiff, 1975, str. 50). Z drugimi (poenostavljenimi) besedami gre za težko spremenljiv sistem prepričan in (a)perceprij stvarnosti, ki se oblikuje skozi

³³ Dandanes internet za večino ljudi ne predstavlja prevelikega stroška. Sploh če to povežemo s podatkom, da ima kar 60 % ljudi, ki čezmerno deskajo po seksualnih spletnih straneh, univerzitetno izobrazbo ter posledično predpostavljeno ugoden finančni status (Rozman, 2006: 26-27).

³⁴ Internet omogoča izbiro »partnerja« v skladu z vsemi kriteriji, ki si jih morda želite, brez strahu (in to je najpomembnejše) pred morebitno zavrtnitvijo, ki v »realnem« življenju po mnenju številnih strokovnjakov predstavlja eno najintenzivnejših oblik čustva strahu.

³⁵ Ti so (1) kompulzivnost, (2) nadaljevanje vedenjskega vzorca neprijetnim posledicam navkljub, (3) obsesivnost (Carnes et al., 2001: 18-21). Kompulzivno vedenje izhaja iz potrebe, da bi zmanjšali napetost zaradi neprijetnih čustev, ki se jim hočemo izogniti. Kompulzivne dejavnosti so ponavadi povezane med seboj v nekakšen stereotipni obred in posameznik je takrat v stanju, podobnem transu. Dokler »potreba« ni izpolnjena, se oseba počuti neprijetno in se razjezi, če jo pri tem početju prekinajo. Kompulzivno obnašanje je povezano z doživljanjem izgube nadzora nad samim sabo ter pogosto zahteva vpogled v globoke nezavedne konflikte ali »zakopana« čustva (Nakken, 1988).

³⁶ Raziskavo o »kiberseksu« in pornografiji na internetu v slovenskem prostoru sta opravila Trček & Kovačič (2000: 1069-1081). Med 2586 anketiranci jih 43 % interneta nikoli ne uporablja za iskanje »erotičnih« vsebin, skoraj 47 % včasih, 7 % pogosto, nekaj več kot 3 % pa redno. Podatkov o morebitni seksualni zasvojenosti med njimi seveda ni, vsaj približno sliko pa lahko dobimo, če (ob upoštevanju vseh dolžnih zadržkov) uporabimo razmerja, ki so jih postavili Carnes in sodelavci.

³⁷ V realnem medosebnem stiku spremljamo sporočila petih kanalov izražanja (besedila, glas, mimike, gibov in telesne drže) ter imamo na ta način možnost zaznati njihovo morebitno neskladje, kar najverjetneje kaže na obstoj notranjih konfliktov pri sporočajoči osebi (Milivojević, 2004c).

³⁸ Milivojević (2004b: 425) iskreno *dvorjenje* razlikuje od manipulativnega *zapeljevanja* oz. psiholoških *iger zapeljevanja*, pa tudi od *koketiranja* in *flirtanja*, ki naj bi imela vnaprej jasno določeni meji.

³⁹ Ti so (1) preokupacija s seksom na internetu; (2) pogosta seksualna uporaba svetovnega spleta daljši čas, kot je posameznik načrtoval; (3) ponavljajoči se neuspešni poskusi nadzorovati, zmanjšati oz. prenehati s tovrstno uporabo; (4) nemir oz. razdražljivost ob odsotnosti spletnega udejstvovanja; (5) uporaba interneta kot način (po)bege od težav oz. izogibanja čustvenih stanj, kot so nemoč, krivda, anksioznost ali depresivnost; (6) iskanje vedno intenzivnejšega ali bolj tveganega seksualnega doživetja; (7) laganje družinskim članom, terapevtom idr. zaradi prikrievanja spletnega delovanja; (8) tveganje oz. izguba pomembnih odnosov, službe, izobraževalnih ali kariernih priložnosti; (9) resne finančne posledice plačljive uporabe interneta (Carnes et al., 2001: 22-26).

⁴⁰ O pravnih vidikih urejanja otroške pornografije, zlasti v luči Konvencije o kibernetiki kriminaliteti, ne bom razpravljal, kar pa ne pomeni, da niso zanimivi. Gl. npr. Derenčinović, 2003: 3-25.

⁴¹ Na ta način ustvarjajo *persona*, tj. nekakšen »družbeni« Jaz, ki je prilagojen situaciji. V laičnem jeziku ponavadi govorimo o »fasadi«, ki jo v javnosti pravzaprav vzpostavljamo vsi.

človekov (psihološki) razvoj, prvenstveno v primarni družini. »Resnice« o sebi in drugih, v katere posameznik trdno verjame, usmerjajo njegovo življenje, ker pa vsak RO teži k svoji ohranitvi, so tudi zelo rigidne. Carnes in sodelavci (2001: 40-42) trdijo, da so za (seksualno) zasvojenega človeka značilna naslednja štiri osnovna prepričanja: (1) »sem slaba, ne vredna oseba«;⁴² (2) »nihče me ne more ljubiti takšnega, kot sem«; (3) »nikoli se ne morem/smem zanašati na druge«; (4) »seks je moja najpomembnejša potreba«.⁴³ Odvisnost od (spletne) seksualnosti je kot način izogibanja pristne intimnosti zgolj reprodukcija praviloma že v otroštvu naučenih »rešilnih« strategij, internet pa tozadevno »imenitno« orodje.

Z vidika razvojne psihologije se kompleks samoprezi-
ra-inferiornosti najprej pojavi kot strah pred nesprejetostjo. Otrok nima *a priori* vgrajenega doživljanja, da je bitje, vredno samo po sebi. Njegova logika je preprosta: »če me starši sprejemajo, sem vreden; če me ne, nisem«. Pomembna vzgojna naloga roditeljev je razviti otrokovo razlikovanje med samim sabo in lastnim vedenjem – tega starši, ki, denimo, kaznujejo otroka tako, da ga hkrati zavračajo, niso sposobni. Ne samo, da bo otroka hromil strah pred zapuščanjem, na ta način bo nosil s sabo tudi »izvrstno« popotnico v najrazličnejše psihološke patologije odraslega življenja (Milivojević, 2004a, str. 514-530). Otroci iz izrazito togih, represivnih družin, še zlasti tistih, ki so negativno nastrojene do seksualnosti, so glavni kandidati za razvoj globokega sramu do samega sebe in lastne seksualnosti ter posledično seksualne zasvojenosti, ki postane način spopadanja z realnostjo (Carnes, 2006, str. 125-134).⁴⁴

Z usmerjanjem na zgodnje izkušnje v družini spoznavamo še en pomemben dejavnik pri nastanku zasvojenosti. Pri otrocih je čustvo sramu najlažje vzbuditi z zlorabo – spolno, telesno in/ali čustveno. Zloraba otrok je bistveni vzrok za nastanek zasvojenosti. Preprosto povedano – če je človek v otroštvu zlorabljen, je

verjetnost, da bo kot odrasli zasvojen, veliko večja, verjetneje pa je tudi, da bo imel več zasvojenosti hkrati. Rezultati Carnesovih raziskav vzorca zasvojenih s seksualnostjo so bili osupljivi – v otroštvu jih je bilo namreč kar 97 % čustveno, 81 % spolno ter 72 % telesno zlorabljenih (prav tam, str. 137-152). Zloraba pa je neposredno povezana z vprašanjem otrokovih meja.

Povsem majhni otroci še nimajo razvitih meja. Naloga staršev je, da z varovanjem, vodenjem, skratka vzgojo⁴⁵ zaščiti otroka pred zlorabami drugih, po drugi strani pa s postavljanjem prepovedi oblikujejo meje, ki jih mora potomec upoštevati pri lastnem obnašanju. Prva oblika mej je nekakšno zaščitno polje, ki omogoča posamezniku preprečiti, da bi drugi na najrazličnejše načine posegali v njegovo osebnost, če tega ne želi. Oblikovanje meja je odvisno od psihološko-emocionalne dinamike znotraj konkretne družine, morebitne patologije pa je moč najti na široki daljci možnosti – od tega, da so na podlagi roditeljskega zgleda potomčeve meje nekon-
sistentne ali jih sploh ni, do tega, da so preveč rigidne (Carnes in sodelavci, 2001, str. 94-95; Skynner & Cleese, 1994, str. 64-127). Mati mora zaradi otrokove neobglenosti stopiti z njim v psihološko simbiozo, ki pa se z odraščanjem rahlja – patološko je, če mati ni sposobna oblikovati simbioze ali se v drugi skrajnosti ni sposobna postopoma ločevati od potomca.⁴⁶

Kadar so meje preveč zabrisane, so otroci lahko izpostavljeni fizičnim,⁴⁷ čustvenim,⁴⁸ spolnim⁴⁹ ali celo verskim »na-

⁴² V jeziku transakcijske analize bi govorili o t. i. negativni (minus oz. ne OK) življenjski (eksistencialni) poziciji »nisem vreden«. Ta pozicija, ki v veliki večini primerov nastane kot posledica otrokovega ponotranjenja roditeljskih sporočil, je vedno izkrivljena ali patološka. Samopodcenjevanje se izraža v razponu od lažjih oblik inferiornosti do popolne brezvrednosti (Milivojević, 2004d: 3-4).

⁴³ Pri zasvojenih s seksualnostjo se pogosto pojavlja vzorec verovanja v popolno izenačevanje seksa in ljubezni, vendar ne v smislu, da bi se spuščali v spolne odnose le s tistimi, ki jih resnično ljubijo, temveč v patološkem oziru – v nevrotični promiskuiteti, ko oseba, nesposobna zadovoljiti svojo veliko »potrebo« po ljubezni, v seksu išče iluzijo doživljanja ljubljenosti (Milivojević, 2004b: 218-228). Splošno o razmerju med ljubeznijo in spolnostjo gl. *ibid.*: 150-160.

⁴⁴ »Deček, ki se nauči, da od staršev v čustvenem smislu ne potrebuje ničesar..., se znajde pred dilemo vsakič, ko je negotov ali kaj potrebuje. Če je bilo masturbiranje glavni vir njegovega dobrega počutja..., se lahko zateče k masturbiranju, da bi povrnil dobra čustva o sebi tudi takrat, ko ima potrebe, ki sicer niso povezane s seksualnostjo« (Kaufman, 1980: 119).

⁴⁵ Pri vzgoji otrok je treba ustvarjati ravnotežje med tremi pojavnostmi: med tem, kaj in koliko (1) zahtevamo od svojega otroka; kolikokrat in kako ga (2) pohvalimo oz. nagradimo ter kolikokrat in kako (3) kritiziramo oz. kaznujemo njegovo nesprejemljivo vedenje. Od tega je odvisno, kako bo otrok nekoč samostojno in zadovoljno zaživel (Steiner *et al.*, 2004).

⁴⁶ O psiho(pato)loških vidikih psihološke simbioze gl. Kmet, 2007a; Kmet, 2007b.

⁴⁷ Telesna zloraba zajema odpiranje, klofute ali udarce, praske ali modrice, pretepanje ali bičanje, lasanje ali vlečenje za ušesa itn. Rezultati raziskav kažejo, da sta »napadalca« najpogosteje oče in mati, redkeje bratje in sestre.

⁴⁸ Pojavlja se ogromno vzorcev, ki jih (vsaj v širšem smislu) lahko uvrstimo pod pojem čustvene zlorabe ali njenih posledic, npr. neprimerna medicinska oskrba, neprimerna prehrana, zanemarjanje, nadlegovanje ali zlobne nakane, kričanje, nepravilno kaznovanje, krute in ponižujoče naloge, kruto omejevanje/zapiranje, zapuščanje, pomanjkanje dotika, prestroga pravila oblačenja, odsotnost zasebnosti, skivanje ran in poškodb pred drugimi, siljenje v varovanje skrivnosti, prevzemanje odgovornosti odraslih, siljenje v opazovanje pretepanja drugih družinskih članov, ujetost med prepire staršev, okrivljanje za družinske težave itn. Prav tako bi lahko govorili o že omenjenih slučajih podaljšane simbioze oz. t. i. inverzne simbioze, kjer se od otroka pričakuje, da skrbi za čustvene potrebe staršev.

⁴⁹ Pri prepoznavanju spolne zlorabe otrok izstopa šest splošno sprejetih meril: (1) seksualna namera ali reakcija storilca; (2) žrtev čuti, da so njene osebn(ostn)e meje prekoračene; (3) uporaba sile;

padom«, pred katerimi bi morali biti zavarovani. Nasprotno velja v primerih rigidnih meja, ki jih zaznamuje zapuščenje otroka na omenjenih področjih. Meje so odnos s samim seboj, pomagajo nam oblikovati okvire »vesti« ter se izogibati ravnanjem, ki škodijo nam ali drugim. Internet in »kiberseks« imata »moč« kvarno vplivati nanje, še zlasti v primerih, ko so zaradi disfunkcionalnega otroštva že patološko (ne)oblikovane. Dodaten »doprinos« predstavlja dejstvo, da o mnogih oblikah (ne)deviantnega »kiber« obnašanja ni družbenega konsenza, kar je le še eden od vidikov posameznikove »prepuščenosti« in »izgubljenosti« (Carnes *et al.*, 2001: 95-104).

Psihološki vidiki storilcev spletne spolne kriminalitete

Quayle in sodelavci (2006, str. 1-11) v integrativni študiji obravnavanega področja poročajo o naraščajočem številu dokazov, da ljudje uporabljajo internet kot sredstvo izogibanja »negativnim«⁵⁰ čustvenim stanjem, kot so dolgočasje,⁵¹ anksioznost⁵² ali depresivnost.⁵³ To je pomembno tudi pri preučevanju psihologije storilcev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Slednji dostopajo do svetovnega spleta v prvi vrsti zaradi pridobivanja spolno vzburljivega spletnega gradiva, sočasno pa jim internet pomeni možnost (po)bega od trenutnih občutij stresa oz. nezadovoljstva v življenju. Za storilce, usmerjene k otrokom, sta pridobivanje pedofilskih podob in masturbacija ob njih sredstvi, ki zgolj podkrepljujeta njihovo nadaljnje emocionalno izogibanje. Zaradi visoke intenzivnosti tovrstnih vedenjskih vzorcev lahko pri njih govorimo o odvisnosti od (spletne) seksualnosti, podobno sem ugotav-

(4) izkoriščanje eksistencialne odvisnosti otroka; (5) odsotnost privolitve; (6) nezadostna otrokova razvojna (spolna) zrelost. Oblike spolne zlorabe so kontaktne (neprimerno držanje ali poljubljanje, seksualno ljubkovanje, masturbiranje, oralni seks, izsiljeni seks itn.) ali nekontaktne (zapeljevanje ali neprimerno izražanje, nespodobni predlogi, družinski voajerizem/ekshibicionizem, verbalno seksualno izražanje, pretirano ukvarjanje z otrokovim spolnim razvojem itn.). Pri obeh spolih se pojavlja enak vzorec, in sicer da sta najpogostejša »napadalca« starša nasprotnega spola oz. drugi odrasli (Carnes, 2006: 140-141).

⁵⁰ Tako v originalnem besedilu. Zavedati pa se moramo, da je z nekaterimi silno redkimi izjemami vsako čustvo pozitivno (kar pa moramo ločiti od njegove (ne)prijetnosti), logično ter teži k prilagoditveni aktivnosti. Z najmilejšo besedo je zanimivo, da se tovrstna napačna terminologija pojavlja ne le v vsakdanjem govoru, kar je razumljivo, temveč tudi na številnih mestih tozadavne strokovne in znanstvene literature.

⁵¹ »Čustvo dolgočasje je vrsta frustracije, ki jo subjekt doživlja v situacijah, v katerih ocenjuje, da ne more zadovoljiti katere koli lastne želje« (Milivojević, 2004a: 303).

⁵² Gl. op. 21.

⁵³ »Subjekt doživlja depresivnost, kadar ocenjuje, da mu je takšnemu, kot je, nemogoče preživeti v svetu, kakršen je, ter da tega ni mogoče spremeniti, zato se posavlja od življenja« (*ibid.*: 612).

ljal že v predhodnem besedilu. Avtorji namesto preventivnih »simptomatskih« ukrepov predlagajo večje usmerjanje k psihoterapevtski obravnavi storilcev, ki naj prek intervencij v njihove vrednostne sisteme omogoči klientovo sprejemanje neprijetnih čustev ter reinterpretacijo ciljev njegovih vedenjskih vzorcev.⁵⁴

Zaključek

»Kiberseks« je ter skladno z nezadržnim razvojem tehnologije (p)ostaja pojav z ogromnimi dobičkonosnimi potenciali. Slednji vztrajno čakajo na nove in nove inovacije, vzporedno z njimi pa se krepi tudi manevrski prostor oz. nevarnost za širjenje kompulzivnih seksualnih vedenjskih vzorcev na spletu. Morebitni poskusi pravne oz. pravzaprav vsakršne regulacije pojava so že vnaprej obsojeni na propad. Ne glede na to, kako izpopolnjena bi bila različna preventijska orodja, bi ljudje vedno našli načine, da jih obidejo. Spomnimo se samo na (ne)uspešnost ameriške alkoholne prohibicije. Podobno velja za boj proti drogam *stricto sensu*, kjer postaja očitno, da represivna politika v nasprotju z dekriminalizacijsko prinaša (naj)slabše učinke. V vsakem primeru se je treba zavedati, da preventiva skuša »zdraviti« simptome, ne vzrokov, ter da je odvisnost od spletne seksualnosti zgolj del mnogo širšega problema seksualne zasvojenosti. Upoštevati pa bi morali tudi nesporno resnico, da svetovni splet opravlja mnoge pozitivne funkcije (Carnes s sodelavci, 2001, str. 206-209).

Tako počasi spoznavamo, da se ključ rešitve vendarle skriva v vsakem posamezniku oz. njihovih bolj ali manj širokih skupnostih. Čeprav v pričujočem prispevku ni bilo prostora za obravnavanje zdravljenja zasvojenosti s seksualnostjo, naj vendarle zaključim z mislijo, da lahko na širši ravni odvisne na veliko načinov podpiramo pri njihovem prizadevanju za spremembo. Stigmatizacijo seksualne zasvojenosti lahko zmanjšamo s tem, da podpiramo programe za zdravljenje (tudi soodvisnosti)⁵⁵ in ljudem razložimo, kako pomembni so ti programi. Soočiti se moramo s seksualnimi predsodki in zatiranci, kot so npr. seksizem, spolno nadlegovanje, spolno izkoriščanje, homofobija itn. Z ozaveščanjem lahko vsaj poskušamo pomagati preprečevati spolno nasilje, pri čemer je pomembno, da s storilci ravnamo humano, a odločno. V prvi vrsti pa morajo odrasli »ozdraveti« na področju seksualnosti,

⁵⁴ Podrobneje o poteku tovrstne psihoterapije gl. Quayle *et al.*, 2006: 5-11.

⁵⁵ V strokovni literaturi se kot sopomenki uporabljata tudi pojma odvisnost od odnosov oz. zasvojenost z odnosi. Praviloma gre za partnerje zasvojenih, ki z lastno odvisnostjo poganjajo skupno »peklensko gugalnico«. V tem članku se tej tematiki nisem mogel posvečati, zato napotilo na Kmet, 2007d.

da bodo tako lahko predstavljali vzor zdrave spolnosti svojim potomcem ter jih prek detabuizacije seksualnosti pripravili na izpo(po)lnjujoče spolno življenje (Carnes, 2006, str. 390). Zagotovo je veliko vprašanj in nalog, na katere je to besedilo skušalo nakazati, iskanje odgovorov pa naj poteka v luči zavedanja, da lepota življenja ni v medsebojni odvisnosti, temveč v pristni povezanosti med (so)ljudmi.

Literatura

1. Bajec A. in drugi, ur. (1994). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
2. Bernik I., Godina V. V., Hlebec V. (1996): *Mladi in aids – raziskovalno poročilo*. Ljubljana, RSS.
3. Carnes P. J. (2006). *Ne recite temu ljubezen – pot iz seksualne zasvojenosti*. Ljubljana, Studio Moderna Storitve.
4. Carnes P. J. in drugi (2001). *In the Shadows of the Net – Breaking Free of Compulsive Online Sexual Behaviour*. Center City, Hazelden.
5. Derenčinović D. (2003): Dječja pornografija na internetu – o kaznjivosti posedovanja i virtualnoj dječjoj pornografiji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, l. 10, št. 1, str. 3-25.
6. Fossum M. A., Maşon M. J. (1986). *Facing Shame – Families in Recovery*. New York, Norton.
7. Giddens A. (2000). *Preobrazba intimnosti – spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana, Založba /^ocf.
8. Goulding M., Goulding R. L. (1979). *Changing Lives Through Redecision Therapy*. New York, Brunner-Mazel.
9. Jeriček H. (2001). Zasvojenost z internetom – sedanjost ali prihodnost? *Socialna pedagogika*, l. 5, št. 2, str. 141-168.
10. Kanduč Z. (1998). Pravo, spolnost in nasilje – kriminološke in viktimološke perspektive. V: *Spolnost, nasilje in pravo* (Z. Kanduč, D. Korošec, M. Bošnjak), Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti & Urad za žensko politiko.
11. Kaufman G. (1980). *Shame – The Power of Caring*. Cambridge: Schenkman Books.
12. **Kazenski zakonik (KZ)**. Ur. l. RS, št. 63/94, popr. 70/94, 23/99, 40/04.
13. Kmet S. (2007a). Pomanjkljivosti zakonske ureditve kaznivega dejanja detomora? *Pravna praksa*, l. 26, št. 38 (4. 10. 2007).
14. Kmet S. (2007b). Kaznivo dejanje detomora kot posledica psiho(pato)logije simbioze. *Pravnik, v tisku*.
15. Kmet S. (2007c). Čustvo ljubosumja v luči emocionalne in seksualne (ne)zvestobe. *Socialna pedagogika, v tisku*.
16. Kmet S. (2007d). Nekatere psihološko-kriminološke razsežnosti seksualne zasvojenosti. *Zbornik znanstvenih razprav*, l. 67, str. 187-209.
17. Kuhar M. (2004). *V imenu lepote – družbena konstrukcija telesne samopodobe*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede & Center za socialno psihologijo.
18. Milčinski L. (1983). *Droge v svetu in pri nas*. Ljubljana, Delavska enotnost.
19. Milivojević Z. (2004a). *Emocije – psihoterapija i razumevanje emocija*. Novi Sad, Prometej.
20. Milivojević Z. (2004b). *Formule ljubavi – kako ne upropastiti sopstveni život tražeći pravu ljubav*. Novi Sad, Prometej.
21. Milivojević Z. (2004c). *Kongruentnost i inkongruentnost*. Novi Sad, TA Centar.
22. Milivojević Z. (2004d). *OK pozicije*. Novi Sad, TA Centar.
23. Nakken C. (1988). *The Addictive Personality – Roots, Rituals and Recovery*. Centre City, Hazelden.
24. Primorac I. (2002). *Etika in seks*. Ljubljana, Krtina.
25. Quayle E., Vaughan M., Taylor M. (2006). Sex Offenders, Internet Child Abuse Images and Emotional Avoidance – The Importance of Values. *Agression and Violent Behaviour*, l. 11, št. 1, str. 1-11.
26. Rozman S. (2006). Predgovor k slovenski izdaji. V: *Ne recite temu ljubezen – pot iz seksualne zasvojenosti* (P. J. Carnes), Ljubljana, Studio Moderna Storitve.
27. Schiff J. L. (1975). *Cathexis Reader – Transactional Analysis of Psychosis*. New York, Harper & Row.
28. Skynner R., Cleese J. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana, Tangram.
29. Steiner T., Milivojević Z., Bilban K., Kokelj V., Kramberger M., Zagorc M. (2004). *Mała knjiga za velike starše*. Ljubljana, Mladinski dom Jarše.
30. Trček F., Kovačič M. (2000). Kiberseks in pornografija na internetu. *Teorija in praksa*, l. 37, št. 6, str. 1069-1081.
31. Verhaeghe P. (2002). *Ljubezen v času osamljenosti*. Ljubljana, Orbis.
32. Wouters C. (1998). Changes in the »Lust Balance« of Sex and Love since the Sexual Revolution (The Example of the Netherlands). V: *Emotions in Social Life – Critical Themes and Contemporary Issues* (ur. G. Bendelow, S. J. Williams), London & New York, Routledge.
33. Young S. K. (www). What Makes the Internet Addictive – Potential Explanations for Pathological Internet Use. <http://www.netaddiction.com/articles/habitforming.htm> (20. julij 2007).

Sexual addiction as a factor of cyber sex crime

Saša Kmet, LL.B., Young Researcher, Institute of Criminology at the Faculty of Law,
Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper deals with sexual addiction, a phenomenon which has only recently been given more attention in lay and professional circles, in spite of the unimaginable extent and complexity of the problem. After having set the phenomenon of sexuality in contemporary society and presented the general psychology and sociology of addictions, the author focuses on the central theme – compulsive sexual behaviour on the internet. Internet addiction in general and »cyber sex« in particular are discussed in this connection and their links with some psychological aspects of internet sex crime. The association with criminology and/or criminal law is obvious from the fact that sexual addiction is one of the common reasons for various (moral or social) deviant conducts, and in extreme cases also a cause of sex crimes. These offences can be very varied, ranging from internet child pornography to sexual harassment and violence in »real« life; such conduct can be attributed to the use of the internet as a handy »medium«, which due to »physical« and »inexpensive« access, anonymity, isolation and its element of fantasy enables escape from »real« interpersonal relations. Dependence on internet sexuality can be a part of much larger sexual addiction, but it is not possible to agree with the views of some researchers who reduce internet sexual addiction to internet addiction in general. To make the problem even clearer, it cannot be overlooked that various attempts at (legal) regulation of internet contents obviously represent a »cure« to symptoms, but not to causes. It is necessary to be aware of unsuccessful preventive instruments, although we should not ignore the many positive roles of the internet in contemporary society.

Key words: sex, sexual deviations, sexual addiction, internet, internet addiction

UDC: 27-447 : 004.738.5